

Liberalism eller anarki?

Sammanfattning: Den här artikeln kritiserar anarkismen och förklarar att det verkligt liberala statsskicket är detsamma som nattväktarstaten. Den förklarar också hur staten kan finansieras frivilligt.

Det händer att folk blandar ihop nyliberalism med anarkism. Men trots att vi nyliberaler anser att staten ska minimeras och att marknaden sköter det mesta bäst, anser vi inte att staten bör avskaffas. Hur går det ihop? Om vi tycker att staten är omoralisk och dessutom sköter sina uppgifter ineffektivt — borde vi inte vara anarkister då?

Nej, det är inte inkonsekvent att förespråka en nattväktarstat, eftersom nattväktarstaten är en *förutsättning* för frihet. Det finns en fundamental skillnad mellan statens uppgifter i dagens samhälle och i det liberala samhället. Ingen har rätt att tvinga oss att leva våra liv på ett visst sätt, därför bör staten sluta göra det, men den bör däremot fortsätta skydda oss från andras försök att tvinga oss. Men om det nu är så viktigt att skydda folk från våld och tvång, varför inte låta privata företag konkurrera om att ge oss skydd på en fri marknad?

Våldsmarknad — en självmotsägelse

Svaret är att våld och marknad är motsatser. Marknaden bygger på total frihet och frivilligt utbyte. Skyddet av friheten bygger på användandet av våld. Det kan aldrig finnas en marknad för våld. En våldsmarknad är en självmotsägelse. Fri konkurrens innebär att säljare tävlar om att erbjuda produkter av olika pris och kvalitet till potentiella köpare. En minimal stat finns för att garantera att köpet är frivilligt, att ingen använder tvång eller våld mot någon annan. Om vi har en konkurrens mellan olika privata stater (anarki) avskaffar vi den frivilliga konkurrensen. Då handlar det inte om billigast och bäst varor utan om störst pistoler.

För en våldsinstitution är det nödvändigt att veta exakt vilka rättigheter vi har, vad som är ett brott, när man får använda våld, vilka bevis som ska krävas osv. När anarkisten säger att marknaden ska ta över rättsväsendet innebär det i grunden att man ska släppa konkurrensen fri vad gäller svaren på sådana livsviktiga definitionsfrågor. Dvs att det inte ska finnas någon stat som säger vad som är rätt och vad som är fel, när man får använda våld, och när man inte får det — dvs när ett brott har begåtts. Som Reader's Digest-kolumnisten Robert Bidinotto har uttryckt det tror anarkisten att han vill ha konkurrens i skyddet av rättigheter, men han kommer i själva verket få konkurrens om vad en rättigheter är.

För att ta ett aktuellt exempel på hur en anarki "fungerar" kan vi se på Rwanda för ett par år sedan. Ingen administration fungerade, det fanns inga poliser och totalt endast tre jurister. Trots detta var Rwanda under den tiden kanske det minst liberala landet i världen. Mer än en miljon människor offrades i inbördeskrig och folkmord. Liberalism handlar om *upprätthållandet* av människans rättigheter — inte om den absoluta storleken på staten. I Rwanda respekterades inte individens rättigheter.

Är anarki kaos?

Teoretiska anarkister avskyr att få höra sådana argument, just för att de handlar om verkligheten, och inte om abstrakta önskedrömmar. Anarkister kan hävda att de inte vill att deras anarki ska se ut på detta vis. Nej självklart inte, precis som marxisterna hävdar att deras socialism egentligen inte ser ut som Sovjets. Men det var likväl resultatet i praktiken av att de fick som de ville vad gällde statens utformning (eller brist på sådan).

"Anarkokapitalister" kan ha mer sofistikerade försvar för sin åsikt. Privata skyddsorganisationer som man frivilligt ansluter sig till kan i det anarkistiska samhället upprätthålla ordningen. Det är teoretiskt möjligt att dessa skulle uppstå och att de skulle vara liberala — dvs endast beivra riktiga brott.

Det kan naturligtvis finnas en marknad för skyddsavgifter i ett nyliberalt samhälle, som t ex genom vaktbolag, livvakter och inbrottslarm idag. Men det förutsätter att skyddsorganisationerna verkar inom ett liberalt rättsparadigm, under en liberal åsiktsgemenskap (På samma vis som livvakten idag inte får mörda grannen och man inte får slå inbrottslarmet i huvudet på en gammal dam på promenad).

Skyddsföretagen måste alla ha liberala brottsdefinitioner, straff i proportion till brotten, korrekta beviskrav osv, för att det ska vara ett rättvist rättssystem och för att samhället inte ska lida av kroniska inbördeskrig mellan olika organisationer med olika uppfattningar om när man får använda våld. Något som skulle föra det långt bort från nyliberalismen. Det är just detta som är osäkert. Vad är det som garanterar att skyddsorganisationerna verkar inom samma rättsparadigm?

Olika anarkister ger olika svar. En rättighetsanarkist som Murray Rothbard skulle säga att de av någon (outgrundlig) anledning skulle hålla sig till grundläggande liberala regler, en utilitaristisk anarkist som David Friedman skulle strunta i om rättigheter kränktes eller ej så länge systemet som helhet verkade stabilt. Inget av svaren är tillfredsställande.

Om tvister uppkommer mellan skyddsorganisationer kanske de vänder sig till en annan domstol, men vad garanterar att den är liberal? Skillnaden mellan en privat skyddsorganisation och en maffiaorganisation är hårfin. På en marknad ska konsumenternas preferenser styra, folk ska få vad de vill ha. Det är bra när det gäller livsmedel, utbildning, mediciner och möbler mm, mm. Men det är inte bra när det gäller våld. Våldsbruket i samhället ska inte styras av konsumenternas preferenser, utan av individernas rättigheter.

Marknaden är bra på att tillfredsställa folks efterfrågan, oavsett om de efterfrågar någonting bra eller dåligt. Så länge det rör sig om civila varor och tjänster är det inget allmänt problem — om någon köper hemscheter är det han själv som drabbas. Men om tjänsten som efterfrågas är våld mot andra människor uppstår en ny situation, som drabbar oss andra.

Monopol på — ej marknad för — våld

Den liberala lösningen är att ställa våldet i samhället under objektiv, laglig kontroll. Detta sker genom en övervakande myndighet. En liberal högsta domstol om ni så vill, som garanterar att alla olika individer, organisationer, företag mm, endast använder våld i självförsvarssyfte (eller delegerat sådant). Denna avgör vad som är ett brott och vilka beviskrav och straff som bör gälla, och begränsar sig själv genom maktdelning och folklig kontroll.

Denna lösning kan anarkisterna naturligtvis inte godkänna eftersom det innebär att man återinför staten. För att en institution ska vara en stat — ett våldsmonopol — krävs det inte att det är den enda som har rätt att använda våld (om det vore så skulle vi inte ha någon stat idag med viss individuell självförsvarsrätt och alla livvakter, vaktbolag osv) utan att det är den institution som har rätt att avgöra när andra har rätt att använda våld. Och om man är liberal anser man att en institution har rätt att förbjuda en annan från att kränka andras rättigheter eller riskera dem genom t ex mycket låga beviskrav och grova straff (t ex en skyddsorganisation som skjuter misstänkta snattare genom att bedöma deras uppsyn). Man har ingen rätt att använda godtyckligt våld, därför kränker våldsmonopolet ingens "rätt" genom att hindra andra från detta.

Naturligtvis har livvakter och skyddsbolag osv rätt att konkurrera om rätten att skydda individer, men de ska göra det på liberala villkor. De kan inte konkurrera om vem som ska använda våld mot vem. Att säga: "Vem ska misshandla vem och vem ska stjäla från vem? — Ta det lugnt, marknaden löser det problemet!", är detsamma som att ge upp hela idén om marknaden, vars grund är icke-våld.

För att kunna skydda individen från våld och tvång, men utan att själv utöva det, måste staten vara en nattvaktarstat — den stat som endast omfattar rättsväsende och aktiv polis inom landet och preventiv polis vid gränsen, dvs försvar.

Vem betalar?

En vanlig liberal frågeställning är vem som ska betala kalaset. Om vi räknar på dagens siffror kostar nattvaktardelen av den svenska staten runt 5 procent av vår BNP, jämfört med dagens dryga 60 procent. Det skulle räcka med en mycket låg skatt för finansieringen, t ex bara någon procents moms. (Man kan dessutom förutse bättre lösningar och teknik som pressar kostnaderna för påföljder, t ex ekonomisk gottgörelse av offer och elektronisk övervakning i hemmet i stället för fängelse, längre tids inspärning av återfallsbrottslingar osv.)

Men en skatt är en skatt, om än i gyllene dosor. Beskattning är ett otyg. Att ta ifrån någon en del av resultatet av hennes livs ansträngningar och energi är att ta en del av hennes liv. Det kan inte accepteras i ett civiliserat samhälle. Alltså krävs frivillig finansiering.

Många nyliberala tänkare har funderat över hur detta bäst kan arrangeras. Pengar från storskaliga privatiseringar kan investeras och ge en avkastning som bidrar till budgeten. Nattvaktarstaten kan få rätten till de egendomar som döda lämnar efter sig om de inte har nära anhöriga och inte har testamenterat eller lovat bort det till någon, dvs oägd egendom. Något som i och för sig knappast skulle ge några enorma intäkter.

Till avdelningen mer fantasifulla förslag finns statliga lotterier som finansieringskälla. Även om det skulle ge sämre odds än privata dylika (staten är nog inte bättre på att sköta lotterier än något annat den gör) kan folk inse att det går till en god sak. Sådana evenemang kan få folk att stödja något som de inte i vanliga fall skulle ha bidragit till. Tänk bara på lotterier arrangerade av organisationer som Barncancerfonden och Röda Korset!

Ett mer lukrativt alternativ rör resultatet av kriminella handlingar. De som döms bör inte bara betala gottgörelse till offret utan även betala statens kostnader för spaning och rättegång. En skuld han naturligtvis kan arbeta av.

Frivillig finansiering

Hursomhelst skulle ju finansieringen av den lilla nattvaktarstaten kräva någon större del av samhällets rikedom, inte minst eftersom man tryggt kan förutspå att ett helt fritt laissez-faire-samhälle skulle leda till snabbt ökad produktion och rikedom. Frivillig finansiering borde inte vara någon utopi. När man nämner frivillig finansiering tänker många på att staten skulle gå omkring med mössan i hand och tigga pengar. Men exempelvis vanliga företag är frivilligfinansierade, och det betyder inte att de tigger pengar.

Visserligen är vanliga frivilliga bidrag en möjlig finansieringskälla, de flesta rationella människor anser det vara angeläget att garanteras rättvisa och trygghet. Problemet är att om de flesta andra betalar får man ju själv skydd utan att bidra, och om de andra inte betalar gör ett enskilt bidrag ändå ingen skillnad ("Free rider-problemet"). Risken för korruption bör heller inte underskattas även om det naturligtvis är större i en stor stat som har mycket makt man kan utnyttja och där bidrag (mutor) i stället sker i det dolda till enskilda politiker eller byråkrater.

Staten kan inte lita till välgörenhet, och inte heller ta upp avgifter för kollektiva nyttigheter som det militära försvaret eller polisbevakning på stan — skyddar man en skyddar man alla. Men det finns andra uppgifter för rättsväsendet som man kan ta individuellt betalt för, och med hjälp av dessa intäkter även finansiera sådant som militär och polis.

Ett exempel som Ayn Rand har tagit upp (och Tibor Machan har arbetat vidare med) är skyddet av kontrakt och kredittransaktioner — alla transaktioner där det går en tid mellan betalning och leverans av det betalade. Mycket, mycket få av dessa transaktioner leder någonsin till tvister och avgörande i domstol, men hela systemet bygger på att det finns ett sådant lagligt skydd för dem. (Även om de gör upp genom privat instans är de beroende av att staten finns i marginalen och kan skydda denna överenskommelse, vid behov genomdriva den.)

Staten skulle kunna kräva en avgift för varje kredittransaktion om parterna vill att det ska skyddas av rättsväsendet. Det skulle förmodligen räcka med en mycket liten proportionell avgift för att finansiera hela staten, med tanke på vilka otroliga summor som varje minut förs över på sådant vis. Dessutom kan man anta att handel och utbyten skulle öka dramatiskt i ett helt fritt, kapitalistiskt samhälle, vilket skulle ge ännu större intäkter.

Frivillig skatt

Det troliga är att en kombination av några av ovanstående, samt ytterligare frivilliga metoder skulle användas för att finansiera en minimalstat i ett helt liberalt samhälle. Om det fortfarande skulle finnas ett finansieringsbehov kvar skulle man kunna tänka sig en minimal frivillig inkomstskatt i förhållande till inkomsten. Den anarkist som absolut inte vill betala för nattväktarstaten slipper, men det innebär också att han går miste om statens beskydd. Han har ingen rätt att dra andra inför domstol etc, han får lita till sitt självförsvar. Och i de fall hans förövare döms får han trots allt ingen kompensation för brottet.

Det skulle inte innebära något problem för sämre bemedlade mer än idag därför att avgiften skulle vara långt mindre än vad deras skatt är idag. Det är nämligen rimligt att de som har större egendomar också ska betala mer för skyddet av dem. Så är det med avgifter, mer av raka rör, till skillnad från skatter som kan följa vilka möjliga och omöjliga principer som helst.

Med lite fantasi och med ett fritt samhälles ekonomiska resurser blir det nog inte alltför knepigt att finansiera staten frivilligt. Men som Ayn Rand påpekade är den reformen inte det första steget mot ett fritt samhälle, utan det sista. Det krävs ett liberalt samhälle i övrigt för att det skulle fungera. Vi har med andra ord en del att göra innan vi får problem med frågan om vi ska ha en procents skattetryck eller noll. Tyvärr.

Lästips:

Robert James Bidinotto: *The Contradiction in Anarchism*

Tibor Machan: *Dissolving the Problem of Public Goods — Financing the Government Without Coercive Measures* i Machan (red) *The Libertarian Reader*, 1982

Tibor Machan: *Human Rights and Human Liberties*, 1975

Jeffrey Paul: *Nozick, Anarchism and Procedural Rights* i *The Journal for Libertarian Studies* 4-1977

Ayn Rand: *Government Financing in a Free Society* i *The Virtue of Selfishness*, 1961

Copyright © 1997-2002 Marknadskraften. All Rights Reserved.

DESIGN AV
MAGIA